

כמים חיים

בנשיאותו של הרב חיים אידלס שליט"א

בהוצאת ע"ר "איש צדיק היה" 580546158

גליון מספר 372

ל' נסלו
תשפ"ו

פרשת מקץ - שבת חנוכה

זרן חיים

בזמן בית שני, כשעמדה מלכות יוון הרשעה על עם ישראל עיקר כוונתם הייתה להשכיחם תורתך. היינו תורה שבעל פה, שבזה שייך שכחה. תורה שבכתב מונחת בקרן זוית, וכל הרוצה ליטול יבוא וייטול. אך תורה שבעל פה שייך בה זכרון ושכחה. זה מה שנאמר 'יוונים נקבצו עליי... ופרצו חומות מגדליי וטמאו כל השמנים', מרומז בזה שכיוונו את חיציהם נגד חכמי התורה, שהם גודרי גדר ועומדים בפרץ. יסוד מלחמת היוונים הייתה נגד מה שחז"ל מתקנים וגודרים לשמור על גופי תורה, מה שחידשו מכח י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, שכל זה נכלל בכלל תורה שבעל פה. הפרצות שהיוונים פרצו היו בחומות ממש. סמל המלחמה שלהם היה לפרוץ את ה"אני חומה - זו תורה, ושדי כמגדלות - אלו תלמידי חכמים" (פסחים פז.). שחכמי ישראל הם עומדים על החומה להגן ולשמור את משמרת הקודש.

נראה שהגורם האמיתי להשפעה של היוונים מבחוץ היה כי חל רפיון גם מבפנים. כמו שכותב הרמב"ם (אבות א ג) שבימי בית שני צצה מינות בישראל ויצאו הצדוקים מהרה יאבדו שאינם מאמינים בתורה שבעל פה. כשצצה מינות בתוך עם ישראל מתרופף הכח של חכמי התורה, ולכן יכלו היוונים לגזור גזרות להשכיח את התורה שבעל פה ולפגום בקדושת וטהרת המקדש. זה מה שאנחנו אומרים "וטמאו כל השמנים", כי השמן הוא סמל לחכמת התורה, כלשון הגמרא (ברכות נז.) "הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור התורה, שנאמר "ויקחו אליך שמן זית זך"."

מלכות יוון כוחה בחוכמה יוונית, "וחושך זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן. שהיתה אומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל" (מדרש בראשית רבה ב ד). כנגדם התעוררו מתתיהו ובניו, שהם הכהנים משבט לוי שעליהם נאמר "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (דברים לג י). תורה ומשפט שייך בעיקר בתורה שבעל פה, שדבר שמפורש בתורה לא צריך הוראה. החשמונאים יצאו להילחם נגדם מלחמת ה'

ואז נתגלה להם פך השמן, חתום בחותם האדם המקודש ביותר בעם ישראל, שממשיך את תפקידו של אהרון הכהן, התפקיד של "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" (מלאכי ב ז). חותם הכהן הגדול מורה התורה הוא זה ששומר על פך השמן הזך והטהור בקדושתו ובטהרתו.

זכר לנס הגדול הזה, שפך השמן הקטן דלק לשמונה ימים, אנו חוגגים את ימי החנוכה, ללמדנו שכשמוסרים את הנפש על שמירת התורה וחומת התורה שבעל פה יש סיעתא דשמיא. תמיד נשאר שמן זית זך בחותמו של כהן גדול, בכל דור ודור נשאר קומץ של לומדי תורה בקדושה ובטהרה, שבאים מבחינת "שמן זית זך", והאור הזה מאיר את עיני כל הדור כולו.

עוד נכון להעיר שבנס פך השמן גופו היה גם חיזוק למעמדם וגזרותיהם של חכמי תורה שבעל פה. כי כל מה שהצריכו לנס היה שהשמן שנמצא היה טמא בטומאה דרבנן, של דין מגע גוי מטמא שמנים מדרבנן. אם כן הרי שהנס נתן תוקף והסכמה מן השמיים לגזרת חכמים שלא להדליק בשמן כזה שכל טומאתו רק מדרבנן. ובזה יש רמז לכל תקנות וגזרות דרבנן שיש עליהן הסכמה מן השמיים.

בדרך זו יש להשיב על השאלה בנוסח ברכת הדלקת הנרות "אשר קדשנו במצוותיו וצונו", וכי היכן ציונו? הלא כל יסוד ההדלקה מדרבנן. אלא שהוא מדין "שאל אביך ויגדך" ו"לא תסור מכל אשר יורוך". כל חביבות נרות חנוכה שבא לידנו הוא גילוי הכח והחשיבות של חכמי התורה, התקנות וגזרות חז"ל. ובמובן הזה חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה. מתוך החביבות של דברי סופרים נולדה ונוצרה כאן המצווה החביבה הזו של הדלקת נר חנוכה, כלשונו של הרמב"ם (הלכות חנוכה ד יב): "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד".

לכן נבין למה הנס דווקא קרה בפך השמן ולא בשאר כלי המקדש, הרי המלחמה של היוונים הייתה כנגד כל המצוות, ולא רק נגד הדלקת נרות המנורה. אלא שכאמור עיקר המאבק היה על תורה שבעל פה, "להשכיחם תורתך", ולכן דווקא במאור המנורה

הלכה ומנהג

בערב שבת זו נדליק נר שישי של חנוכה. ישנם מספר דינים מיוחדים בהדלקת הנר בערב שבת לעומת הדלקת הנרות בשאר ימות החג. בכל יום מימות החנוכה מדליקים נרות כל איש כמנהגו: בשקיעה, צאת הכוכבים או צאת הכוכבים לפי שיטת רבנו תם. לעומת זאת, בליל שבת מדליקים את הנרות קודם זמן הדלקת נרות (16:03 בירושלים, 16:19 בתל-אביב), שכן אחר הדלקת נרות שבת אנו מקבלים עלינו את קדושת השבת ושוב אסור להדליק את נרות החנוכה. משום כך עלינו להדליק נרות גדולים מספיק או בעלי כמות שמן כזו כך שהנרות ידלקו עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים (17:29). נכון להשתדל להתפלל מנחה גדולה ביום שישי (ניתן להתפלל מ-12:08), על מנת שידליק נרות חנוכה אחר שהתפלל כבר, כפי שמדליקים בכל שאר ימי החנוכה לאחר תפילת מנחה. מי שנוסע להתארח בשבת זו לכתחילה מדליק בביתו אחר פלג המנחה (15:37). אמנם אם גר במרחק גדול מהמקום בו מתארח או שנוהג להדליק את נרות החנוכה בתוך ביתו ולא כלפי חוץ - ידליק בבית שבו מתארח בשבת. ספרדי המתארח אצל הוריו בשבת יוצא ידי חובה בהדלקת אביו ואינו צריך להדליק לעצמו. אדם שהדליק נר חנוכה במקום המוגן מרוח ובכל זאת כבה הנר - יצא ידי חובת המצוה משום ש"הדלקה עושה מצוה". אך נכון שיש להדליק בלא ברכה. באם קרה מקרה זה בליל שבת והנר כבה קודם שנכנסה השבת - ידליק שוב, באם קיבל על עצמו שבת יבקש מאחר שעוד לא קיבל שבת שידליק עבורו. אמנם אחר כניסת השבת - אינו חוזר ומדליק, ויצא ידי חובתו. בצאת השבת מדליקים את הנרות לאחר זמן צאת השבת (17:20). יש הנוהגים להקדים את ההבדלה ויש כמנהגו. המדליקים קודם ההבדלה יקפידו לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" או "אתה חוננתנו" בתפילת שמונה עשרה. נרות חנוכה אסורים בשימוש והנאה, כפי שאנו אומרים "ואין לנו רשות להשתמש בהם", לכן אדם שמדליק נרות קודם ההבדלה לא יכול לברך עליהם "בורא מאורי האש" או להדליק באמצעותם את נר ההבדלה. אדם ששבת בבית מארחיו; אם שב בצאת השבת לביתו בשעה שעוד יש אנשים ברחוב - ידליק בביתו, אם לא - ידליק במקום בו שהה בשבת, אף שלא יישאר לישון שם במוצאי שבת.

שהוא אור תורה שבעל פה היה הנס. ומעתה נודע שאורה של התורה שבעל פה שהתגלה בנרות המנורה ומאז בנרות החנוכה קיים לעולם. הדלקת הנרות שבמנורה היא נצחית, והיא זו שמחזיקה אותנו בגלות, עד שנזכה במהרה ל"ערכתי נר למשיחי" ויבוא שוב אהרון הכהן ויטיב את הנרות, ונזכה במהרה לאור חדש על ציון תאיר.

שבת שלום!

בזרנו של ר' אריה

מספר יהודה בר-גורא: נמנית על 12 לוחמי האצ"ל והלח"י שנמלטו מבית הסוהר המרכזי בירושלים שעה שכרינו מנהרה וחיברנוה למערכת הביוב. בשעה שקדמה ליום הבריחה (שבוצעה ביום שישי) פנה אליי ר' אריה בשעת התפילה ואמר לי: "צריכים לבדוק את התפילין שלך". השבתיו שרק לפני שנה שלחתי אליו את התפילין שלי, וכי נעשתה בהם בדיקה והן נמצאו כשרות, וכידוע תפילין בודקים אחת לכמה שנים. אולם ר' אריה בשלו: "בכל זאת, תן לי את התפילין לבדיקה ואקחם עמי עוד היום". הופתעתי, הרי שבת היום ועל פי הדין תפילין הן 'מוקצה' בשבת ואין מטלטלין אותן... אולם אף משהזכרתי לו זאת עמד ר' אריה על כך שאמסור לו את התפילין. עשיתי כמצוותו ונתתי את התפילין בידו והוא לקחם עימו לביתו בשבת. לאחר הבריחה מהכלא נפגשתי עמו, וכדי שלא לסכנו נמנעתי מלפגשו בביתו, אלא פגשתי בתלמוד תורה 'עץ חיים', שם שימש כמשגיח רוחני. בפגישתנו השיב לי ר' אריה את התפילין. התבוננתי בזוג התפילין ולא הבחנתי בסימן כלשהו כי נפתחו לבדיקה... הבנתי כי נטל ר' אריה את התפילין עימו באשר רצה למנוע ממני לקחתם עימי בבריחה דרך תעלות הביוב... אולם קצרה בינתי להבין הכיצד זה ידע ר' אריה על הבריחה המתוכננת, והרי תכנית הבריחה נשמרה בסודי-סודות, ואף אנו האסירים לא ידענו מראש מתי תתאפשר הבריחה... שאלתי: "האמנם ידעת על הבריחה המתוכננת ועל כן עשית את שעשית?". והוא השיבני: "לא ידעתי, אולם כשמדובר בלוחמי מחתרות הרי שתמיד הנכם 'מועדים' לבריחה ולי לא נותר אלא לקוות...". (צדיק יסוד עולם עמ' 285-286)

שו"ת עם הרב חיים איזלס

שאלה: האם יש צורך להחליף פתילות בכל יום? האם נתפסת בצורה טובה יותר בפתילה כבויה.

תשובה: מרן השו"ע (תרעג ד) כותב במפורש שאין צריך להחליף את הפתילות בכל יום. אולם לעניות דעתי יש להדר לקחת את הפתילה החרוכה לנר החדש, הנר הנוסף שאנו מדליקים באותו היום, מכיוון שהנר הנוסף הוא מדינא ושאר הנרות הם רק מדין מהדרין, ואין ראוי להורידו מקדושה חמורה של חיוב ההדלקה של אתמול לקדושה קלה של ההידור שבאותו היום.

שאלה: האם אפשר להדביק את נרות החנוכה לשיש או שיש חיוב להדליק דווקא בחנוכה?

תשובה: להלכה אין צריך להקפיד להדליק בחנוכה, שלא מצינו בכל הפוסקים צורך בכלי לנרות. אולם ישנם שניים מעמודי ההוראה שכן פסקו את הצורך בכלי לנרות, הלו הם האבני נזר (או"ח סי' תק) והחסד לאברהם (נהר יח מעין ב) שפסקו שללא כלי לא יוצאים ידי חובת נר חנוכה. לכן המחמיר כמותם תבוא עליו ברכה. ועוד שבכתי"ק של רבי יצחק העיוור בנו של הראב"ד שנתגלה לאחרונה כתוב במפורש בשם אליהו הנביא זל"ט שיש להקפיד על כך.

שאלה: כיצד הדליקו גדולי ישראל בחנוכיות עליהן היו צורות, כדמות אריות וכדומה?

תשובה: בשו"ע (יו"ד קמא ו) נפסק שמותר לעשות מנורות עם צורות חיה ועופות, כי כל מה שאסור הוא ארבע פנים שבמרכבה - פני נשר, פני אריה, פני שור ופני אדם. ביד אפרים מהגאון מבראד כתוב שגם בדמות שאר חיה ועוף יש להחמיר ולהפחית מצורתו במשהו. ממילא עולה לנו להלכה שאריה שעל גבי מנורה או חנוכה חייבים לפחות ממנו משהו, כדי שנוכל להדליק במנורה שכזו. וגם שאר צורות מן הראוי לפחות מהן משהו. וכנראה שגדולי עולם שנהגו כך דאגו לפחות משהו מהצורה.

שאלה: אני מדליק בתוך ביתי, האם עליי להקפיד על זמן ההדלקה שנועד לפרסום הנס?

תשובה: מרן הרמ"א (או"ח תרעב ב) כתב שטוב להחמיר להדליק בזמן. אולם ודאי שקודם תתפלל ערבית, בשונה מהמדליקים בחוץ שחייב הזמן אצלכם מעיקר הדין, שאז יש שהקפידו להדליק ורק לאחר מכן להתפלל (מ"ב שם סק"א).

